

TARAS CZUGUJ*

Książę Roman Mściśławowicz w rusko-polskich stosunkach z drugiej połowy XII wieku

Prince Roman Mstislavovich in the Rus'–Polish relations of the second half of the XII century

Streszczenie: Autor artykułu analizuje zachodni wektor dotyczący polityki zagranicznej księcia Romana Mściśławowicza, z wiarogodnych źródeł wykrywa cechy przebiegu rusko-polskich stosunków w drugiej połowie XII wieku. Skoncentrowano uwagę na ustaleniu daty urodzenia księcia Romana, wpływ czynników europejskich na kształtowanie jego światopoglądu, stawania politycznego i wojskowego działacza. Można prześledzić mało znane aspekty relacji Romana Mściśławowicza z polskimi książętami. Autor określa kwestię miejsca Romana Mściśławowicza w stosunkach Rusi i Polski w drugiej połowie XII wieku. Wszystko to jest ważne dla właściwego zrozumienia cech rozwoju stosunków między państwowych. Wykonane są wnioski na temat roli Romana Mściśławowicza w polityce międzynarodowej.

* Uniwersytet Narodowy W.N. Karazyna w Charkowie, Plac Zwycięstwa 4, 61022 Charków, chuguj-taras@ukr.net.

Abstract: The paper analyses investigation of the question of the western vector of the foreign policy of Volyn prince Roman Mstislavovich before the time of foundation of the Galich-Volyn principality in historiography, on the basis of source materials the peculiarities of the processes of Rus'-Polish relations in the second half of the XII century are revealed. The questions of finding the date prince Roman's birth, the influence of the European factor on the formation of his outlook and his formation as a political and military figure are considered. A fairly unknown aspects of interrelations between Roman Mstislavovich and Polish princes Kazimir II Just, Meshko III Old, Leshko Byaliy and Konrad are traced. The questions of the Polish influence on the events in Berestya in 70-ies of the beginning of 80-ies of the XII century, at the time of the first coming to power of Roman Mstislavovich in Galich in 1188, returning the Volodimir prince throne by Roman, restoration of prince Volodimir Jaroslavovich on the Galich throne in 1189, joining Dorogichin region to Roman's possessions at the beginning of the 90-ies of the XII century, the second and final coming to power of Roman Mstislavovich in Galich of 1199 are clarified in the paper. A special attention is paid to the participation of Volyn prince in the restoration of Kazimir II Just on the Krakow throne in 1191 and in the significant battle on the river Mozgava in 1195. All this is important for proper understanding the peculiarities of the development of interstate relations of Rus' and Poland in the second half of the XII century. The conclusions of the role of Roman Mstislavovich in the international policy are drawn.

Słowa kluczowe: książę Roman Mściśławowicz polityka zagraniczna, Ruś, Polska, stosunki międzypaństwowe.

Keywords: Roman Mstislavovich, foreign policy, Rus', Poland, interstate relations.

Postać Romana Mściśławowicza przyciągnęła uwagę wielu historyków, w szczególności J. Długosza¹, M. Strykowskiego², W. Tatyszczeva³,

¹ J. Długosz, *Długosza Jana Roczniki, czyli Kroniki sławnego Królestwa Polskiego*, t. 5–6, Warszawa 1973; Н. И. Щавелева, *Древняя Русь в «Польской истории» Яна Длугоша*, (Книги I–VI): текст, перевод, комментарий, Москва 2004.

² M. Strykowski, *Kronika polska, litewska, żmódzka i wszystkiej Rusi*, t. 1, Warszawa 1846.

³ В.Н. Татищев, *История Российская: в 7 т.*, т. 3, Москва, Ленинград 1964.

L.-A. Gebharda⁴, J.-A. Hoppe⁵, J.-Ch. Engela⁶, N. Karamzina⁷,
A. Klewanowa⁸, S. Sołowjowa⁹, D. Zubryckiego¹⁰, M. Smirnowa¹¹,
I. Szaraniewicza¹², L. Kruszyńskiego¹³, A. Andrjaszewa¹⁴, P. Baciuszkowa¹⁵,
I. Żdanowa¹⁶, P. Iwanowa¹⁷, A. Jabłonowskiego¹⁸, S. Tomaszewskiego¹⁹,

⁴ L.A. Gebhard, *Geschichte des Königreiches Galizien, Lodomerien und Rotreussen*, Pest 1778.

⁵ J.A. Hoppe, *Geschichte des Königreiches Galizien und Lodomerien*, Wien 1792.

⁶ J.Ch. Engel, *Geschichte von Halitsch und des Wladimir*, Wien 1792.

⁷ Н.М. Карамзин, *История государства Российского*, т. 2–3, Москва 1991.

⁸ А. Клеванов, *История Юго-Западной Руси от её начала до половины XV века*, Москва 1849.

⁹ С. М. Соловьев, *История России с древнейших времен: в 15 кн., кн. 1*, т. 1–2, Москва 1959.

¹⁰ Д. И. Зубрицкий, *История древнего Галицко-Русского княжества: в 3 ч., ч. 3*, Львов 1852–1855.

¹¹ М. П. Смирнов, *Судьбы Червонной или Галицкой Руси до соединения ее с Польшей*, Санкт-Петербург 1860.

¹² И. И. Шараневич, *История Галицко-Володимирской Руси. От найдажнейших времен до року 1453*, Львов 1863.

¹³ Л. Крушинский, *Исторический очерк Волыни*, в: *Труды Волынского губернского статистического комитета на 1867 г.*, т. 1, Житомир 1867, с. 21–96.

¹⁴ А. М. Андрияшев, *Очерк по истории Волынской земли до конца XIV ст.*, Киев 1887.

¹⁵ П. Н. Батюшков, *Волынь. Исторические судьбы Юго-Западного края*, Санкт-Петербург 1888.

¹⁶ И. Н. Жданов, *Русский былевой эпос. Исследования и материалы*, Санкт-Петербург 1895.

¹⁷ П. А. Иванов, *Исторические судьбы Волынской земли с древнейших времен до конца XIV в.*, Одесса 1895.

¹⁸ A. Jabłonowski, *Historia Rusi południowej do upadku Rzeczypospolitej Polskiej*, Kraków 1912.

¹⁹ С. Томашівський, *Українська історія: нарис*, т. 1, Львів 1919.

W. Kluczewskiego²⁰, I. Hurzia²¹, W. Paszuty²², K. Sofronenko²³, M. Lewczenka²⁴, B. Ramma²⁵, S. Smolki²⁶, B. Rybakowa²⁷, M. Brajczewskiego²⁸, D. Oboleńskiego²⁹, O. Rapowa³⁰, G. Sztokla³¹, H. Grali³², J. Świderskiego³³, L. Gumilowa³⁴.

Pierwsze duże badania zrealizował M. Kostomarov³⁵. Swój znaczący wkład w zakresie życia księcia Romana ma również M. Hruszewski³⁶. Na

²⁰ В. О. Ключевский, *Сочинения: в 9 т.*, т. 1, ч. 1, Москва 1987–1990.

²¹ І. Гуржій, *Об'єднувач галицько-волинських земель, в Україні в Центрально-Східній Європі: з найдавніших часів до кінця XVIII ст.*, вип. 2, Київ 2002, с. 392–416.

²² В. Т. Папуто, *Очерки по истории Галицко-Волынской Руси*, Москва 1950; tegoż, *Внешняя политика Древней Руси*, Москва 1968.

²³ К.А. Софроненко, *Общественно-политический строй Галицко-Волынской Руси XI–XIII вв.*, Москва 1955.

²⁴ М. В. Левченко, *Очерки по истории русско-византийских отношений*, Москва 1956.

²⁵ Б.Я. Рамм, *Папство и Русь в X–XV вв.*, Москва; Ленинград 1959.

²⁶ S. Smolka, *Mieszko Stary i jego wiek*, Warszawa 1959.

²⁷ Б. А. Рыбаков, *Древняя Русь. Сказания, былины, летописи*, Москва 1963; tegoż, *Киевская Русь и русские княжества XII–XIII вв.*, Москва 1982.

²⁸ М.Ю. Брайчевський, *Твори*, т. 1, Київ 2004.

²⁹ Д. Оболенский, *Связи между Византией и Русью в XI–XV вв.*, в: XIII Международный конгресс исторических наук (Москва, 16–23 августа 1970 г.), Москва 1970, с. 5–6.

³⁰ О.М. Рапов, *Княжеские владения на Руси в X – первой половине XIII в.*, Москва 1977.

³¹ G. Stökl, *Das Fürstentum um Galizien-Wolhynien*, в: *Handbuch der Geschichte Russlands / Ed. M. Hellman, bd. 1*, Stuttgart 1980, s. 504–506.

³² H. Grala, *Drugie małżeństwo Romana Mścisławowicza*, „Slavia Orientalis” 1982, r. 31, № 3–4, s. 115–127; tegoż, *Rola Rusi w wojnach bizantyńsko-bułgarskich przełomu XII i XIII w. // Balcanica Posnaniensia. Acta et Studia*” 1985, t. 2, s. 128–131; tegoż, *Tradycja dziejopisarska o pobycie władcy Bizancjum w Haliczu (Jan Długosz i kronikarz Hustyński)*, „Kwartalnik Historyczny” 1986, r. 93, № 3, s. 639–662.

³³ Ю.Ю. Свідерський, *Боротьба Південно-Західної Русі проти католицької експансії в X–XIII ст.*, Київ 1983.

³⁴ Л.Н. Гумилев, *Древняя Русь и Великая степь*, Москва 1989.

³⁵ М.І. Костомаров, *Історія України в життєписах визначних її діячів / Пер. О. Барвінського*, Київ 1991.

³⁶ М.С. Грушевський, *Очерк истории Киевской земли от смерти Ярослава до конца XIV столетия*, Киев 1891; tegoż, *Історія України-Руси: у 11 т.*, 12 кн., т. 2–3, Київ 1992–1993.

uwagę zasługują także prace I. Lewkowicza³⁷, P. Hrycaka³⁸ i I. Krzypjakiewicza³⁹. Wśród nowych opracowań naukowych należy zauważyć publikacje: M. Kotlара⁴⁰, P. Tołoczka i O. Tołoczka⁴¹, L. Wojtowicza⁴², M. Kuczyn-

³⁷ I. Левкович, *Нарис історії Волинської землі (до 1914 року)*, Вінніпег 1953.

³⁸ П. Грицак, *Галицько-Волинська держава*, Нью-Йорк 1958.

³⁹ І. П. Крип'якевич, *Галицько-Волинське князівство: 2-ге вид. зі змінами і доповненнями*, Львів 1999.

⁴⁰ М.Ф. Котляр, *Чи міг Роман Мстиславич ходити на половців раніше 1187 р.*, УІЖ 1965, № 1, с. 117–120; tegoż, *До питання про втечу візантійського імператора в Галич у 1204 р.* // УІЖ, № 3, 1966, с. 112–117; tegoż, *Формирование территории и возникновение городов Галицко-Волынской Руси IX–XIII вв.*, Киев 1985; tegoż, *Галицко-Волынская Русь и Византия в XII–XIII вв. (связи реальные и вымышленные)*, w: *Южная Русь и Византия: Сб. науч. трудов (к XVIII конгрессу византинистов)*, Киев 1991, с. 20–33; tegoż, *До питання про візантійське походження матері Данила Галицького*, „Археологія” 1991, № 2, с. 48–58; tegoż, *Роман Великий // Історія України в особах IX–XVIII ст.*, За ред. В. Замлинського, Київ 1993, с. 107–114; tegoż, *Галицько-Волинська Русь*, w: *Україна крізь віки: у 15 т.*, т. 5, Київ 1998; tegoż, *Дипломатія галицьких і волинських князів XII–XIII ст.*, „Київська старовина” 2000, № 5, с. 3–10; tegoż, *Роман і Романовичі в історії та поезії*, УІЖ 2001, № 4, с. 57–66; tegoż, *Історія дипломатії Південно-Західної Русі*, Київ 2002; tegoż, *Дипломатія Южної Русі*, Санкт-Петербург 2003; Jego ż, *Военне мистецтво Давньої Русі*, Київ 2011.

⁴¹ О.П. Толочко, *Конституційний проект Романа Мстиславича 1203 р.: спроба джерелознавчого дослідження*, УІЖ 1995, № 6, с. 22–36; tegoż, *Київська Русь, Україна крізь віки: у 15 т.*, т. 4, Київ 1998; tegoż, *Принимал ли Роман Мстиславич посольство папы Иннокентия III в 1204 г.?*, „Ruthenica” 2002, т. 2, с. 195–204; tegoż, *«История Российская» Василия Татищева: источники и известия*, Москва- Киев 2005; tegoż, *Як звали другу дружину Романа Мстиславича // Confraternitas. Ювілейний збірник на пошану Я. Ісаевича // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність: Зб. наук. пр., вип. 15*, Львів 2006–2007, с. 98–102; П. П. Толочко, *Киев и Киевская земля в период феодальной раздробленности XII–XIII вв.*, Киев 1980; tegoż, *Древняя Русь. Очерки социально-политической истории*, Киев 1987.

⁴² Л.В. Войтович, *Генеалогія династії Рюриковичів*, Київ 1990; tegoż, *Удільні князівства Рюриковичів і Гедиміновичів у XII–XVI ст.*, Львів 1996; tegoż, *Князівські династії Східної Європи (кінець IX – початок XVI ст.): склад, суспільна і політична роль: історико-генеалогічне дослідження*, Львів 2000; tegoż, *Княжа доба на Русі: портрети еліти*, Біла Церква 2006; tegoż, *Мати короля Данила (зауваження на полях монографії Д. Домбровського)*, w: *Княжа доба. Історія і культура / Відп. ред. Я. Ісаевич, вип. 1*, Львів 2007, с. 45–58; tegoż, *Союз Візантії та Галицько-Волинської держави за династії Ангелів // Княжа доба, вип. 2*, Львів 2008, с. 30–39; tegoż, *Галицько-Волинські етюди*, Біла Церква 2011; Jego ż, *Галич у політичному житті Європи XI–XIV століть*, Львів 2015.

ka⁴³, D. Aleksandrowa⁴⁴, A. Gorskiego⁴⁵, B. Jacenka⁴⁶, J. Isajewicza⁴⁷, S. Fedaki⁴⁸, D. Dąbrowskiego⁴⁹, O. Kupczyńskiego⁵⁰, W. Idzio⁵¹, M. Wołoszczuka⁵², W. Kijka⁵³, S. Szełomiencewa-Terskiego⁵⁴.

⁴³ М.М. Кучинко, *Нариси стародавньої і середньовічної історії Волині (від палеоліту до середини XIV ст.)*, Луцьк 1994; tegoż, *Волинська земля в X – першій половині XIV ст.: дис. ... д-ра іст. наук: 07.00.04 / Волинський держ. ун-т ім. Лесі Українки, Луцьк 1998.*

⁴⁴ Д.Н. Александров, *Южная, Юго-Западная и Центральная Русь в XIII–XIV вв. и образование Литовского государства*, Москва 1994; tegoż, *Феодальная раздробленность Руси*, Москва 2001.

⁴⁵ А.А. Горский, *Русские земли в XIII–XIV веках: пути политического развития*, Москва 1996.

⁴⁶ Б.І. Яценко, *Розвиток державного устрою України-Русі наприкінці XII ст. (Проект Романа Мстиславича і «Слово о полку Ігоревім»)*, УІЖ 1997, № 3, с. 119–133.

⁴⁷ Я.Д. Ісаєвич, *Галицько-Волинська держава: короткий нарис історії галицько-волинських земель в кінці XI–XIV ст.*, Львів 1999.

⁴⁸ С.Д. Федака, *Політична історія України-Русі доби трансформації імперії Рюриковичів (XII століття)*, Ужгород 2000.

⁴⁹ D. Dąbrowski, *Rodowód Romanowiczów książąt halicko-wołyńskich*, Poznań-Wrocław 2002; tegoż, *Genealogia Mściślawowiczów. Pierwsze pokolenia (do początku XIV wieku)*, Kraków 2008.

⁵⁰ О. Купчинський, *Акты та документи Галицько-Волинського князівства XIII – першої половини XIV століть. Дослідження. Тексти*, Львів 2004.

⁵¹ В.С. Ідзьо, *Українська держава в IX–XIII століттях*, Львів 2004.

⁵² М. Волощук, *Роман Мстиславич – видатна постать української історії*, „Історичний журнал” 2005, № 3, с. 74–84; tegoż, *Вплив державотворчої діяльності князя Романа Мстиславича на еволюцію міжнародно-правового статусу Галицької та Волинської земель (кінець XII – початок XIII ст.)* // *Україна соборна: зб. наук. ст. / Відп. ред. О. П. Реєнт, вип. 2, ч. 3, Київ 2005, с. 15–29*; tegoż, *Військово-політичні стосунки Угорського королівства з Галицьким та Галицько-Волинським князівством (кінець XII–XIII ст.): дис. ... канд. іст. наук: 07.00.02 / Прикарпатський нац. ун-т ім. В. Стефаника, Івано-Франківськ 2005.*

⁵³ В.І. Кійко, *Військова справа у Галицькому та Волинському князівствах, XI–XIV ст.: дис. ... канд. іст. наук: 20.02.22 / Нац. ун-т «Львівська політехніка», Львів 2009.*

⁵⁴ С. В. Терський, *Княже місто Володимир: монографія*, Львів 2010; С. В. Шеломенцев-Терський, *Військова інфраструктура Волинського князівства у XI–XIV ст.: дис. ... д-ра іст. наук: 20.02.22 / Нац. ун-т «Львівська політехніка», Львів 2011.*

Na szczególną uwagę zasługują prace: „Roman Mściśławowicz, książę wołyński i halicki” P. Kraluka⁵⁵, „Książę Roman Mściśławowicz i jego czas: szkice z historii życia politycznego Południowej Rusi w XII do początku XIII wieku” A. Gołowka⁵⁶, „Halicko-wołyński książę Roman Mściśławowicz. Władca, żołnierz, dyplomata” O. Majorowa⁵⁷ i „Miecz Romana Halickiego. Książę Roman Mściśławowicz w historii, eposie i legendach” A. Gorkowenka⁵⁸. Są one wynikiem analizy życia księcia Romana.

Więcej pytań o rusko-polskie stosunki w swoich badaniach zadawali: L. Droba⁵⁹, I. Linniczenko⁶⁰, B. Włodarski⁶¹, M. Korduba⁶², A. Wilkiewicz-Wawrzyńczykowa⁶³, G. Labuda⁶⁴, O. Gołowko⁶⁵, J. Tereszczenko-

⁵⁵ П.М. Кралу́к, *Роман Мстиславович, князь Волинський і Галицький: іст.-біогр. нарис*, Луцьк 1999.

⁵⁶ О.Б. Голо́вко, *Князь Роман Мстиславич та його доба: нариси з історії політичного життя Південної Русі XII – початку XIII століття*, Київ 2001.

⁵⁷ О.В. Майоров, *Галицько-волинський князь Роман Мстиславич. Володар, воїн, дипломат: у 2 т.*, т. 1–2, Біла Церква 2011.

⁵⁸ А.В. Горковенко, *Меч Романа Галицького. Князь Роман Мстиславич в истории, эпосе и легендах*, Санкт-Петербург 2011.

⁵⁹ L. Droba, *Stosunki Leszka Białego z Rusią i Węgrami*, „Rozprawy Akademii Umiejętności. Wydział Historyczno-Filozoficzny” 1881, t. 13.

⁶⁰ И.А. Линниченко, *Взаимные отношения Руси и Польши до половины XIV столетия*, ч. 1, Киев 1884.

⁶¹ B. Włodarski, *Polityka ruska Leszka Białego*, Lwów 1925; tegoż, *Wołyń pod rządami Riurykowiczów i Bolesława Jerzego Trojdenowicza*, „Rocznik Wołyński” 1934, t. 3, s. 105–148; tegoż, *Polska i Ruś: 1194–1340*, Warszawa 1966.

⁶² M. Korduba, *Stosunki polsko-ukraińskie*, „Sprawy Narodowe” 1933, r. 7, s. 755–759; tegoż, *Исторія Холмищини і Підляшшя*, Краків 1941.

⁶³ A. Wilkiewicz-Wawrzyńczykowa, *Ze studiów nad polityką polską na Rusi na przełomie XII–XIII w.*, „Atenium Wilenskie” 1937, r. 12, № 3, s. 1–33.

⁶⁴ *Historia dyplomacji polskiej: (połowa X–XX w.)* / Pod red. G. Labudy, wyd. 2, t. 1, Warszawa 1982.

⁶⁵ А.Б. Голо́вко, *Древняя Русь и Польша в политических взаимоотношениях X – первой трети XIII ст.*, Киев 1988; tegoż, *Давньорусько-польські відносини на початку XIII ст. (про обставини загибелі галицько-волинського князя Романа Мстиславича)*, w: *Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки*, вип. 1, Київ 1991, с. 7–10; tegoż, *Польща в житті та політиці князя Романа Мстиславича*, w: *Польща – Україна: історична спадщина і суспільна свідомість*, Київ; Кам'янець-Подільський 1992, с. 16–17; tegoż, *Київська Русь на сторінках хроніки В. Кадлубека*, УІЖ 1993, № 4–6, с. 27–37; tegoż, *Релігійний фактор у розви-*

⁶⁶, W. Hrabowiecki⁶⁷, I. Owsij⁶⁸, A. Nazarenko⁶⁹, O. Majorow⁷⁰, S. Wasylenko⁷¹, W. Nagirnyj⁷², I. Parszyn⁷³. Pomimo tego, iż niniejsi badacze prowadzą dość szeroki zakres prac, to temat polityki zagranicznej prowadzonej przez Romana Mściśławowicza nadal nie jest wyczerpany. Celem

тку взаємовідносин Київської Русі з країнами Центральної і Західної Європи, w: *Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки*, вип. 3, Київ 1993, с. 3–7; tegoż, *Корона Данила Галицького: Волинь і Галичина в державно-політичному розвитку Центрально-Східної Європи раннього та класичного середньовіччя*, Київ 2006; tegoż, *Русь і руські князівства на сторінках польських нарративних джерел // Terra Cossacorum. Студії з давньої і нової історії України. Науковий збірник на пошану д-ра іст. наук, проф. В. Степанкова*, Київ 2007, с. 358–382; tegoż, *Останній похід Романа Мстиславича у джерелах та історичній думці*, УІЖ 2009, № 4, с. 28–47; tegoż, *О месте захоронения галицко-волинского князя Романа Мстиславича*, „Древняя Русь: Вопросы медиевистики” 2009, № 3, с. 26–27; tegoż, *Війна за «галицьку спадщину» (1187–1189) // Княжа доба: історія і культура*, вип. 3, Львів 2010, с. 116–132.

⁶⁶ Ю.І. Терещенко, *Україна і європейський світ. Нарис історії від утворення Старокиївської держави до кінця XVI ст.: навч. посіб. для студентів*, Київ 1996.

⁶⁷ В. В. Грабовецький, *Галич – столиця Ростиславовичів і Романовичів у міжнародних взаєминах XII–XIII ст. // Галич і Галицька земля: зб. наук. пр. / Відп. ред. П. П. Толочко*, Київ; Галич 1998, с. 43–83.

⁶⁸ І.О. Овсій, *Зовнішня політика України від давніх часів до 1944 р.*, Київ 1999.

⁶⁹ А.В. Назаренко, *Древняя Русь на международных путях: междисциплинарные очерки культурных, торговых, политических связей IX–XII вв.*, Москва 2001.

⁷⁰ А.В. Майоров, *Галицко-Волинская Русь. Очерки социально-политических отношений в домонгольский период. Князь, бояре и городская община*, Санкт-Петербург 2001; tegoż, *Борьба за Берестье по сведениям Полоцкой летописи В. Н. Татищева и польских средневековых хроник // Исследования по истории средневековой Руси. К 80-летию Ю. Г. Алексеева*, Санкт-Петербург 2006, с. 62–69; Jęgo ź, *Русь, Византия и Западная Европа. Из истории внешнеполитических и культурных связей XII–XIII вв.*, Санкт-Петербург 2011.

⁷¹ С. Василенко, *Геополітичні традиції Київської Русі і Галицько-Волинської держави*, „Людина і політика” 2002, № 5, с. 102–111.

⁷² W. Nagirnyj, *Polityka zagraniczna księstw ziem Halickiej i Wołyńskiej w latach 1198(1199)–1264*, w: *Prace Komisji wschodnioeuropejskiej PAU*, pod red. A.A. Zięby, t. 12, Kraków 2011.

⁷³ І.Л. Паршин, *Вектори політики володарів Галицько-Волинської Русі (за матеріалами нарративних латиномовних джерел XIII–XV століть): дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01 / Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича, Ін-т народознавства НАН України*, Львів 2014.

artykułu jest zbadanie polskiego wektora polityki zagranicznej księcia Romana na podstawie dostępnych źródeł i literatury naukowej.

Dokładna analiza takich źródeł pisanych, jak średniowieczne księgi pisarskie: kijowska⁷⁴ i hustyńska⁷⁵, „Polska kronika”⁷⁶ Wincentego Kadłubka, a także „Wielka kronika”⁷⁷, „Rocznik krakowski”⁷⁸ i „Rocznik Traski”⁷⁹, daje możliwość zbadania roli Romana Mściśławowicza w rusko-polskich stosunkach z drugiej połowy XII wieku.

Roman (imię chrzesne – Borys) był synem wołyńskiego, a następnie wielkiego księcia kijowskiego Mściśława Izjasławowicza (prawnuka Włodzimierza Monomacha) i księżnej Agnesy (córci polskiego księcia Bolesława III Krzywoustego). Roman miał trzech braci – Światosława, Jarosława i Włodzimierza. Dokładną datę urodzenia Romana Mściśławowicza źródła pisane nie wykryły. Naukowcy również nie rozwiązali tego problemu ostatecznie. I. Linniczenko⁸⁰ i N. Baumgarten⁸¹ wyznaczali ten moment na okres od 1155 do 1162 roku. D. Dąbrowski najpierw był zdania, że Roman urodził się około 1152 roku⁸². Później badacz doszedł do wniosku, że stało się to w latach 1155–1156⁸³. P. Kraluk

⁷⁴ Літопис руський: За Іпатським списком / Пер. з давньоруської Л. Є. Махновець; відп. ред. О. В. Мишанич, Київ 1989.

⁷⁵ ПСРЛ., т. 2: *Ипатьевская и Густинская летописи*, Санкт-Петербург 1843.

⁷⁶ Н.И. Щавелева, *Польские латиноязычные средневековые источники: тексты, перевод, комментарий* / АН СССР; Ин-т истории СССР; отв. ред. В. Л. Янин, Москва 1990.

⁷⁷ «Великая хроника» о Польше, Руси и их соседях XI–XIII вв. / Сост. Л. М. Попова, Н. И. Щавелева; под ред. чл.-кор. АН СССР В. Л. Янина, Москва 1987.

⁷⁸ *Rocznik krakowski*, „Monumenta Poloniae Historica” 1872, t. 2, p. 826–852.

⁷⁹ *Rocznik Traski*, „Monumenta Poloniae Historica” 1872, t. 2, p. 825–861.

⁸⁰ И.А. Линниченко, *Взаимные отношения Руси и Польши до половины XIV столетия*, ч. 1, Киев 1884, с. 63.

⁸¹ Н. Баумгартен, Вторая ветвь князей галицких. Потомство Романа Мстиславича // *Летопись Историко-родословного общества в Москве*, вып. 1(17), 1909, с. 5.

⁸² D. Dąbrowski, *Rodowód Romanowiczów książąt halicko-wołyńskich*, Poznań–Wrocław 2002, s. 23–25.

⁸³ D. Dąbrowski, *Genealogia Mściśławowiczów. Pierwsze pokolenia (do początku XIV wieku)*, Kraków 2008, s. 259.

przyznaje, że być może czas urodzenia Romana Mściśławowicza to druga połowa lat pięćdziesiątych XII wieku⁸⁴. Autor rozdziału o księciu halicko-wołyńskim w książce „Historia Ukrainy w osobach IX–XVIII wieku” – M. Kotlar – wyraża przypuszczenie, że Roman urodził się w początku lat pięćdziesiątych XII wieku⁸⁵. Natomiast A. Gołowko określa datę urodzenia księcia około 1153 roku⁸⁶. Badacz genealogii książęcych rodzin L. Wojtowicz twierdzi, że Roman-Borys urodził się około 1152 roku w Perejasławie, gdzie panował jego ojciec⁸⁷. To założenie jest całkiem prawdopodobne, ponieważ jest ono potwierdzone przez fakt, że starszy syn Mściśława Izjasławowicza stał się księciem w Nowogrodzie w roku 1168. Wówczas, koniecznym warunkiem, by zasiąść na tronie było osiągnięcie pełnoletniości.

Dokumentów dotyczących dzieciństwa i młodości Romana zachowało się niewiele. Prawdopodobnie Roman Mściśławowicz spędził je na Wołyniu. Istnieją świadectwa o tym, że w latach młodości, przez stałą walkę Mściśława Izjasławowicza o Wołyń i Kijów, Roman przebywał w Polsce⁸⁸, a potem wyjechał do Niemiec⁸⁹. To zapewne wpłynęło na kształtowanie się światopoglądu młodego człowieka, przyczyniło się do zdobycia doświadczenia, które będzie przydatne w kolejnych latach. Znamiennym potwierdzeniem tego był okres nowogrodzki działalności Romana Mściśławowicza obejmujący lata 1168–1170. Pomimo tego, że okres ten był krótki, to zasługuje na uwagę, gdyż okazał się dość znaczący. Młody książę był w stanie bronić nowogorodców od ataków włodzimiersko-suzdalskiego księcia Andrzeja Bogolubskiego, w Nowogrodzie przywrócić księcia Światosława Rościszławowicza i tym samym zdobyć nad tym miastem kontrolę. W Nowo-

⁸⁴ П.М. Кралюк, *Роман Мстиславович, князь Волинський і Галицький: іст.-біогр. нарис*, Луцьк 1999, с. 15.

⁸⁵ М.Ф. Котляр, *Роман Великий // Історія України в особах IX–XVIII ст.*, Київ 1993, с. 108.

⁸⁶ О.Б. Головки, *Князь Роман Мстиславич та його доба: нариси з історії політичного життя Південної Русі XII – початку XIII століття*, Київ 2001, с. 51.

⁸⁷ Л.В. Войтович, *Княжа доба на Русі: портрети еліти*, Біла Церква 2006, с. 471.

⁸⁸ Н.И. Щавелева, *Польские латиноязычные средневековые источники: тексты, перевод, комментарий*, Москва 1990, с. 109; «Великая хроника» о Польше, Руси и их соседях XI–XIII вв., Москва 1987, с. 131.

⁸⁹ С. Томашівський, *Українська історія: нарис, т. 1*, Львів 1919, с. 85; Д.І. Дорошенко, *Нарис історії України: у 2 т.*, т. 1, Київ 1992, с. 84.

grodzie po raz pierwszy ujawniły się cechy charakteru, które książę Roman odziedziczył po ojcu, tj. energia i odwaga. Dzięki zaufaniu do własnych umiejętności i talentu wojskowego przywódcy, Roman Mściśławowicz w lutym 1170 roku odniósł ważne zwycięstwo nad bojownikami suzdalskimi i ich sojusznikami⁹⁰.

1170 rok był punktem zwrotnym w życiu Romana. Pod koniec lata przyszła wieść o śmierci jego ojca – Mściśława Izjasławowicza, co oznaczało, że książęcy tron miał prawo zająć jego starszy syn. Jeszcze przed śmiercią Mściśław porozumiał się ze swoim bratem Jarosławem, Włodzimierz pozostał z rodziną Mściśławowiczów, a Łuck – z rodziną Jarosławowiczów. M. Gołabec trafnie zauważył, że po raz pierwszy w historii Ukrainy zawarta między książętami umowa przyczyniła się do ojcowskiej idei sukcesji, która zalegalizowała znany zjazd Lubecki książąt⁹¹. Jesienią 1170 roku Roman Mściśławowicz przeniósł się z Nowogrodu na Wołyń, ponieważ włodzimierski tron książęcy dla młodego Romana wydawał się znacznie bardziej obiecujący, niż nowogrodzki z wieloma ograniczeniami. Rola księcia ograniczała się tam do funkcji wojskowej, sądowej i dyplomatycznej.

W M. Hruszewskiego⁹² i M. Kotlara⁹³ możemy znaleźć informację o tym, że na początku panowania księcia Romana na Wołyniu, kraj był faktycznie podzielony na włodzimierskie i łuckie księstwa. Natomiast L. Wojtowicz uważa, że książę Roman był wasalem swego wuja Jarosława Izjasławowicza i w składzie wołyńskiego wojska brał udział w wyprawach na Kijów w latach 1173–1174⁹². Takiego samego zdania, jak L. Wojtowicz, jest A. Gołowko⁹⁵. Tak więc, zachodnia część Wołyńskiego koncentruje się w rękach Mściśławowiczów, a wschodnia – Jarosława Izjasławowicza. Po jego śmierci, która nastąpiła po 1175 roku, wschodnia część Wołyńskiego księstwa została podzielona między jego synów – Ingvara (Łuck), Wsiewołoda (Dorogobuż), Mściśława (Peresopnycia) i Izjasława (Shumsk). W latach 1183–1186 między książętami Wsiewołodem i Ingvarem doszło do

⁹⁰ Новгородская первая летопись старшего и младшего изводов / Под ред. и с предисловием А. Насонова, Москва; Ленинград 1950, с. 33; Літопис руський: За Іпатським списком, Київ 1989, с. 303.

⁹¹ М. Голубець, *Велика історія України: у 2 т., т. 1*, Київ 1993, с. 207.

⁹² Л.В. Войтович, *Княжа доба на Русі: портрети еліти*, Біла Церква 2006, с. 472.

wojny domowej, w wyniku której Wsiewołod Jarosławowicz został luckim księciem. Jednak w 1186 roku Ingwarowi Jarosławowiczowi udało się odzyskać Łuck, przez co jego brat stał się wygnancem. L. Wojtowicz pisze, że nie ma żadnych podstaw, by uznać Ingvara Jarosławowicza wasalem Romana Mścisławowicza, a nawet wręcz przeciwnie – ten ostatni był wasalem luckiego księcia⁹³. Natomiast A. Gołowko jest zdania, że w latach osiemdziesiątych XII wieku główną postacią pod względem politycznym stał się książę Roman⁹⁴. Naszym zdaniem, wszyscy książęta udzielający się na Wołyniu nadal podlegali władzy Romana Mścisławowicza, jako najstarszemu z rodu Izjasławowiczów.

Wzmacnianie władzy przez Romana Mścisławowicza na terenach przez niego kontrolowanych było możliwe dzięki nowej polityce wewnętrznej. Książę opierał się nie tylko na znakomitych rodach, ale i na wasalach oraz ludności miejskiej. Dzięki temu udało mu się osiągnąć dużą konsolidację społeczeństwa, ograniczyć opór niezadowolonych bojarów i stać się najpotężniejszym księciem na Wołyniu.

Jedną z kwestii, o której nie wiemy zbyt wiele jest zagadnienie wydarzeń w Brześciu w latach siedemdziesiątych i na początku lat osiemdziesiątych XII wieku. Dlatego też spróbujemy je odtworzyć. Śmierć młodszego brata Romana Mścisławowicza – brześciejskiego księcia Włodzimierza w 1170 roku – doprowadziła do walki między książętami i przejścia Brześcia we władanie czerwieńskiego księcia Światosława Mścisławowicza, który otrzymał miasto prawdopodobnie dzięki pomocy wojskowej swego wuja – małopolskiego księcia Kazimierza II Sprawiedliwego. To wywołało niezadowolenie u belzkiego księcia Jarosława Mścisławowicza, który zorganizował wojskową kampanię przeciwko Światosławowi. Po otruciu księcia Światosława w roku 1172, w brześciejskiej gminie panował drohiczynski książę Wasylko Yaropułkowicz, kuzyn Romana Mścisławowicza. Po pewnym czasie miasto zdobył miński książę Włodzimierz Władarzewicz. Ksiesiu Wasylkowi udało się odzyskać władzę nad Brześciem dzięki po-

⁹³ Л.В. Войтович, *Галицько-Волинські етюди*, Біла Церква 2011, с. 150.

⁹⁴ О.Б. Головки, *Корона Данила Галицького: Волинь і Галичина в державно-політичному розвитку Центрально-Східної Європи раннього та класичного середньовіччя*, Київ 2006, с. 185.

mocy księcia mazowieckiego Leszka, syna Bolesława IV Kędzierzawego. Jednak Włodzimierz Władarzewicz, organizując drugą wyprawę na Brześć, ponownie przejął miasto i pokonał Wasylka Jaropołkowicza wraz z jego sojusznikami – mazowieckimi półkami stacjonującymi nad rzeką Nur. Później mazowiecki książę Leszko był w stanie wypędzić z Drohiczyzna księcia mińskiego, którego panowanie ograniczało się jedynie do Brześcia. Według zeznań polskiego kronikarza W. Kadłubka, małopolski książę Kazimierz II pomógł Romanowi Mściśławowiczowi objąć i umocnić władzę nad Brześciem, licząc na zależność lenną włodzimierskiego księcia⁹⁵.

W dziele Kadłubka (pod datą – 1181 rok)⁹⁶, a także w „Wielkiej kronice” (pod datą 1182 rok)⁹⁷, możemy znaleźć informacje dotyczące wojskowego najazdu na Brześć przez małopolskiego księcia Kazimierza II. Powodem napaści było to, że miasto rzekomo odmówiło mu płacenia podatków. Według „Wielkiej kroniki” Kazimierz II gdy zdobył miasto, poszedł dalej, na Halicz, by osadzić tam pierworodnego syna swojej siostry, niegdyś wygnanego z królestwa⁹⁸. Po drodze spotkali go: bielski książę Wsiewołod i włodzimierski książę Roman, Kumanowie i Yaćwingowie, razem z halicką arystokracją. Między stronami doszło do walki, w której zwycięstwo odniósł Kazimierz II, co umożliwiło mu dalszą wyprawę na Halicz. Po zdobyciu stolicy księstwa halickiego, na tamtejszym tronie osadził on najstarszego syna swojej siostry. Ten jednak nie panował długo, ponieważ po wyjeździe Kazimierza II został otruty, zaś halicki tron objął książę Włodzimierz Jarosławowicz.

Co ciekawe, w ruskich kronikach nie ma wzmianki o niniejszej wojskowej wyprawie. Ponadto z „Wielkiej Kroniki” wynika, że miasto Brześć należało do Polaków. Jednak ruskie źródła nie potwierdzają tego faktu. Być może polski kronikarz nie był szczery w swoich zapiskach. Wspomniana

⁹⁵ Н.И. Щавелева, *Польские латиноязычные средневековые источники: тексты, перевод, комментарий*, Москва 1990, с. 106.

⁹⁶ Н.И. Щавелева, *Польские латиноязычные средневековые источники: тексты, перевод, комментарий*, Москва 1990, с. 105–106. Ibidem.

⁹⁷ «Великая хроника» о Польше, Руси и их соседях XI–XIII вв., Москва 1987, с. 122–123.

⁹⁸ «Великая хроника» о Польше, Руси и их соседях XI–XIII вв., Москва 1987, с. 123. Ibidem.

bitwa, która rozegrała się pomiędzy polską i ruską drużyną bojową stanowiła na tyle ważne wydarzenie, że powinna być wymieniona w innych źródłach, jednak nigdzie nie pojawiają się o niej żadne wzmianki. W latach 1181–1182 księciem halickim był książę Jarosław Osmosmyśl. Naszym zdaniem, informacje zawarte u W. Kadłubka i w „Wielkiej kronice”, biorąc pod uwagę ich fragmentaryczny charakter, były inspirowane przez zdarzenia, jakie miały miejsce w halickim księstwie w końcu lat osiemdziesiątych XII wieku.

Następna część opisująca stosunki polsko-ruskie dotyczy przejęcia Halicza przez Romana Mściśławowicza w 1188 roku. W „Wielkiej Kronice” możemy znaleźć informację o tym, że gdy Kazimierz II zajął Galicję, zmusił jej ówczesnego księcia Włodzimierza Jarosławowicza do opuszczenia Halicza, a po jego wydaleniu mianował księciem halickim Romana Mściśławowicza⁹⁹. Natomiast W. Kadłubek pisze, że polski książę „dał” Romanowi Halicz za jego poprzednie zasługi¹⁰⁰. W „Kronice kijowskiej” wszystko wskazuje na to, że wołyński książę dowiedział się o bezceństwach Włodzimierza Jarosławowicza w Haliczu, wysłał posłów do bojarów halickich z propozycją wyprowadzenia księcia z ojcowizny, a zamiast księcia sam wziął się do panowania¹⁰⁴. Bojarzy, zwolennicy Romana, przysięgli na wierność księciu. Polski książę Kazimierz II zebrał swoje wojska, a następnie wysłał posła do księcia Włodzimierza z żądaniem – by wydał mu swoją nieślubną żonę. Celowo grozili księciu, żeby go wyprowadzić¹⁰⁵. Potem bojarzy dążyli do tego, by doszło do rozwodu córki Romana Mściśławowicza Teodory z synem Włodzimierza Jarosławowicza – Wasylkiem. Zdaniem A. Gołowka stało się to w porozumieniu z wołyńskim księciem¹⁰¹. Włodzimierz Jarosławowicz przestraszył się takiego obrotu wydarzeń, dlatego też wziął ze sobą nieślubną żonę, synów: Wasylka i Włodzimierza oraz zaopatrzył się w znaczną kwotę pieniędzy i uciekł na Węgry.

⁹⁹ «Великая хроника» о Польше, Руси и их соседях XI–XIII вв., Москва 1987, с. 123.

¹⁰⁰ Н.И. Щавелева, *Польские латиноязычные средневековые источники: тексты, перевод, комментарий*, Москва 1990, с. 106.

¹⁰¹ О.Б. Головка, *Князь Роман Мстиславич та його доба: нариси з історії політичного життя Південної Русі XII – початку XIII століття*, Київ 2001, с. 111.

Tak więc, dane zawarte w „Kronice kijowskiej”, odnośnie opanowania Halicza przez Romana Mściśławowicza w 1188 roku, można uznać za zgodne z prawdą, ponieważ dokument ten podaje dość dużo szczegółów związanych z tym wydarzeniem.. Należy jednak pamiętać o tym, że informacje zawarte zarówno u W. Kadłubka, jak i w „Wielkiej Kronice” w odniesieniu do wydarzeń historycznych, jakie miały miejsce na Rusi, mają piętno subiektywizmu, dlatego też nie należy traktować ich dosłownie.

Pierwsze panowanie Romana Mściśławowicza w Haliczu trwało dość długo. Jednakże, gdy dowiedział się on o wojskowej wyprawie króla węgierskiego Beli III, był zmuszony opuścić Halicz, gdyż nie posiadał wystarczająco dużego wojska, by ten atak odeprzeć. Książę wyjechał z miasta, a wraz z nim wspierający go bojarzy. Roman Mściśławowicz udał się do miasta Włodzimierza – stolicy księstwa Wołyńskiego, mając nadzieję, że wspólnie z bratem odeprze atak Węgrów. Wsiewłodow jednak odmówił pomocy i zamknął się w swojej twierdzy¹⁰².

Ze względu na dość ciężkie położenie, Roman Mściśławowicz postanowił poszukać pomocy w Polsce, której niestety nie uzyskał. Wówczas udał się do swojego teścia Ruryka Rościszławowicza. W tym samym czasie król węgierski Bela III, zamiast Włodzimierza Jarosławowicza, pozostawił w Haliczu swojego syna Andrzeja, natomiast Włodzimierza uwięził¹⁰³.

Roman Mściśławowicz, po uzyskaniu poparcia teścia Ruryka, w 1188 roku udał się razem ze swoim wojskiem na Halicz, a wraz z nim książę Rościszław Rurykowicz i wojewoda Sławna Borysowicz. na pomoc. Mściśławowicz najpierw udał się na Pliśniesk, by szturmem zdobyć miasto, co niestety się nie udało. Wówczas Węgrzy i Galicja niespodziewanie zaatakowały jego wojsko, które zostało rozbite, zaś ci, którzy ocaleli – uciekli¹⁰⁴. Po tych niepowodzeniach książę Roman wyjechał do Polski.

Pomimo porażki, Roman Mściśławowicz nie zrezygnował z pomysłu osiedlenia się w Haliczu. Ponadto pragnął odzyskać miasto – Włodzimierz. W zdobyciu miasta miał mu pomóc wuj – wielkopolski książę Mieszko III

¹⁰² Літопис руський: За Іпатським списком, Київ 1989, с. 346.

¹⁰³ Літопис руський: За Іпатським списком, Київ 1989, с. 327.

¹⁰⁴ Літопис руський: За Іпатським списком, Київ 1989, с. 347.

Stary. Atak jednak okazał się nieudany ze względu na dobrze przygotowaną obronę Wsiewołodowa Mściśławowicza.

Po tych wydarzeniach książę Roman Mściśławowicz udał się do księcia Ruryka, by prosić o pomoc. Ten zaś dał mu w posiadanie miasto Torczesk, zaś przeciwko jego bratu Jarosławowi wysłał armię pod groźbą wojny¹⁰⁵. Dopiero po interwencji księcia Ruryka, Wsiewołod opuścił miasto Włodzimierz i wsócił do Belza. Natomiast książę Ruryk powrócił do Włodzimierza.

Należy zauważyć, że Włodzimierz Jarosławowicz wiosną 1189 roku uciekł z więzienia i doszedł do porozumienia z cesarzem Świętego Cesarstwa Rzymskiego, obiecując w zamian trybut 2000 hrywien rocznie. Na rozkaz Fryderyka I Barbarossy jego wasal – małopolski książę Kazimierz II udzielił pomocy wojskowej Włodzimierzowi Jarosławowiczowi. Dzięki pomocy wojska polskiego, na czele z wojewodą Mikołajem, książę Włodzimierz w sierpniu 1189 roku odzyskał władzę w Haliczu.

Stosunki rusko-polskie aktywnie rozwijały się w latach dziewięćdziesiątych XII wieku. W roku 1191 Roman Mściśławowicz wraz z bratem Wsiewołodem udzielili pomocy wojskowej Kazimierzowi II, który przez bunt Henryka Kietlicza i wejście wojsk Mieszka III Starego do Krakowa, utracił swoją władzę. Według relacji W. Kadłubka, to pomoc ruskich książąt pozwoliła Kazimierzowi II odzyskać tron krakowski¹⁰⁶.

Zdaniem L. Wojtowicza, po zakończeniu rodowodu najmłodszej gałęzi książąt wołyńskich, w 1192 roku nastąpiło przyłączenie Drohiczyńskiej gminy do posiadłości Romana Mściśławowicza¹⁰⁷. Jednakże te tezę należy wyjaśnić. Poprzedni drohiczyńscy władcy – Wasylko Jaropołkowicz i jego nieznany z imienia syn w dużej mierze byli zależni od książąt mazowieckich, trzymając się u władzy dzięki zręcznej polityce zawierania małżeństw i sojuszowi wojennemu ze strony Księstwa Mazowieckiego. Około 1192/1193 roku małopolski książę Kazimierz II wyruszył w pochód na jatingians, po stronie których wystąpił drohiczyński książę. To pociągnęło za

¹⁰⁵ Літопис руський: За Іпатським списком, Київ 1989, с. 347.

¹⁰⁶ Н.И. Щавелева, *Польские латиноязычные средневековые источники: тексты, перевод, комментарий*, Москва 1990, с. 107.

¹⁰⁷ Л.В. Войтович, *Княжа доба на Русі: портрети еліти*, Біла Церква 2006, с. 472.

sobą zniszczenie Drohiczyzna przez Kazimierza II. On sam, prawdopodobnie przyczynił się do tego, że Drohiczyńska parafia przeszła w posiadanie jego bratanka – księcia Romana.

Ważnym dla stosunków rusko-polskich okazał się rok 1195. Historia zaczęła się od tego, że Roman Mściśławowicz wprowadził w intrygę włodzimiersko-suzdalskiego księcia – Wsiewołoda Wielkie Gniazdo. Ostatni chciał uzyskać od Ruryka Rościszławowicza najlepszą parafię, która przez tym została oddana Romanowi Mściśławowiczowi. Wielki książę kijowski wysłał posłów do swojego zięcia – Włodzimierza. Wołyński książę poszedł na rękę własnemu świekrowi, zgadzając się wziąć inną parafię w ruskiej ziemi lub pieniądze.

Ale Wsiewołod Wielkie Gniazdo, uzyskując pożądane parafie – Torczesk, Trzepol, Korsuń, Bogusław i Kanew, przekazał Torczesk swojemu zięciowi Rościszławowi Rurykowiczowi. Takim działaniem włodzimiersko-suzdalskiemu księciu udało się skłócić Ruryka i Romana. Ostatni rozgniewał się na wielkiego księcia kijowskiego, myśląc, że to jest jego inicjatywa, nie chciał wziąć w posiadanie innej parafii w ruskiej ziemi. Roman Mściśławowicz zawarł umowę z czernigowskim księciem, skierowaną przeciwko Rurykowi Rościszławowiczowi. Ostatecznym jego celem miała być wymiana wielkiego księcia kijowskiego na Jarosława Wsiewołodowicza. Dowiedziawszy się o tym, wielki książę kijowski zwrócił się o pomoc do włodzimiersko-suzdalskiego księcia i wysłał posłów do zięcia, rzucając mu listy chrestne.

Wrogość między Rurykiem Rościszławowiczem i Romanem Mściśławowiczem była tak wielka, że ostatni nawet rozwiódł się z córką wielkiego księcia kijowskiego. Najpierw Roman chciał oddać do klasztoru Przedstawę Rurykownę¹⁰⁸, a potem odesłał ją, dając rozwód¹⁰⁹. Ostatecznie rozrywając relacje z Rurykiem, wołyński książę pojechał do Polski, do swoich kuzynów – małopolskich książąt Leczka i Konrada, nieletnich synów zmarłego Kazimierza II, aby uzyskać od nich pomoc wojskową dla realizacji swoich politycznych planów na Rusi.

¹⁰⁸ ПСРЛ, 2-е изд., т. 1: Лаврентьевская летопись, вып. 3: Продолжение Суздальской летописи по Академическому списку, Ленинград 1928, стб. 412–413.

¹⁰⁹ «Великая хроника» о Польше, Руси и их соседях XI–XIII вв., Москва 1987, с. 132.

Jednak synowie Kazimierza II sami byli w trudnej sytuacji, gdyż groził im ich wujek – książę wielkopolski Mieszko III Stary. Dlatego Leczeko i Konrad najpierw zaproponowali Romanowi, żeby pomógł im oddalić to zagrożenie, a potem, by razem zemścić się za krzywdy, wyrządzone Romanowi Mściśławowiczowi. Wołyński książę zgodził się na taką propozycję z myślą o tym, że jeśli wygra dla Kazimierzowiczów, to wtedy ocali swój honor i zrealizuje swoje dążenia¹¹⁰. Te słowa księcia Romana świadczą o tym, że wołyński książę chciał stać się potężnym władcą. P. Tołoczko i O. Tołoczko uważają, że Roman Mściśławowicz chciał być władcą razem z wielkim księciem kijowskim Rurykiem Rościszławowiczom¹¹¹, natomiast M. Brajczewski wyraził przypuszczenie o tym, że książę Roman sam chciał umocnić się w Kijowie¹¹².

Należy wspomnieć o propozycji Mieszka III Starego, dotyczącej tego, że stanie się on pośrednikiem między nim a Kazimierzowiczami, która została odrzucona. Mająca miejsce 13 IX 1195 roku bitwa nad rzeką Mozgawą na północ od Krakowa, została przegrana. Połączone wojska Kazimierzowiczów i Romana poniosły duże straty. U przeciwnika było podobnie – Mieszko III stracił połowę wojska, przy czym sam został ranny, a jego najstarszy syn Bolesław zginął podczas bitwy¹¹³. Dalszy postęp wielkopolskiego księcia udało się zatrzymać. Roman Mściśławowicz, otrzymał ciężki postrzał i tym samym zmuszony był zmienić swoje najbliższe plany. Warto zauważyć, że opis bitwy nad rzeką Mozgawą w „Kijowskiej kronice”, w której akcentowano uwagę na rzekomej porażce księcia Romana z sojusznikami Mieszka III¹¹⁴, nie wytrzymuje krytyki z powodu życzliwej styczności kronikarza Mojżesza do politycznego przeciwnika Romana – Ruryka Rościszławowicza.

¹¹⁰ Літопис руський: За Іпатським списком, Київ 1989, с. 357.

¹¹¹ О.П. Толочко, П. П. Толочко, *Київська Русь // Україна крізь віки: у 15 т., т. 4*, Київ 1998, с. 257.

¹¹² М.Ю. Брајчевський, *Твори*, т. 1, Київ 2004, с. 511.

¹¹³ Н.И. Щавелева, *Польские латиноязычные средневековые источники: тексты, перевод, комментарий*, Москва 1990, с. 109.

¹¹⁴ Літопис руський: За Іпатським списком, Київ 1989, с. 357.

Natomiast polskie „Rocznik krakowski”¹¹⁵ i „Rocznik Traski”¹¹⁶ wyraźnie zanotowały zwycięstwo Leszka Białego nad Mieszkiem III.

W tym samym roku Roman Mściśławowicz, dowiedziawszy się o prawdziwej przyczynie jego nieporozumień z wielkim księciem kijowskim, wysłał do Ruryka posłów w celu pojednania. Osiągnięto porozumienie i książę Roman zdobył nawet Polonię w Bołochowskiej ziemi i połowę Korsuńskiej gminy w ruskiej ziemi. Śmierć młodszego brata Romana – Wsiewołoda w 1195 roku i dziedziczenie bielskiej gminy przez ostatniego z synów – Aleksandra, miało swoją konsekwencję we wzmocnieniu pozycji politycznych księcia włodzimierzskiego, ponieważ Aleksander Wsiewołodowicz wspierał swojego wujka.

Znaczącym wydarzeniem w historii Ukrainy, było ostateczne zapanowanie w Haliczu w 1199 roku wołyńskiego księcia Romana Mściśławowicza¹¹⁷. Stało się to po śmierci ostatniego księcia z dynastii halickich Rościśławowiczów – Włodzimierza Jarosławowicza, który nie zostawił prawnych spadkobierców. Jedyne ówczesne źródło, które opowiada o panowaniu księcia Romana w Haliczu to „Polska kronika” W. Kadłubka. Jego relację całkowicie powtarza „Wielka kronika”, która była napisana w czasie nieco późniejszym. Jednak obydwie źródła wymagają głębokiej analizy i krytycznego podejścia, ponieważ dość subiektywnie prezentują wydarzenia historyczne na Rusi.

„Wielka kronika” informuje o tym, że po śmierci księcia Włodzimierza Jarosławowicza różni ruscy książęta, w tym i Roman Mściśławowicz, starali się przejąć Halicz. Książę Roman był zdania, że jest słabszy niż inni kandydaci, więc zwrócił się do księcia małopolskiego Leszka Białego o pomoc. Roman prosił nadać mu możliwość rządzić Galicją 123. W. Kadłubek nazywa Romana namiestnikiem 124. Niektórzy doradcy Leszka Białego byli zdania, że Leszek Biały ma być władcą halickiego księstwa. Doradcy twierdzili, że w przeciwnym razie książę zrówna tego wasala ze sobą. W tym samym czasie inni zapewniali, że książę Roman nie jest obcy dla Polski.

¹¹⁵ *Rocznik krakowski*, „Monumenta Poloniae Historica”, t. 2, Lwów 1872, p. 835.

¹¹⁶ *Rocznik Traski*, „Monumenta Poloniae Historica”, t. 2, Lwów 1872, p. 835.

¹¹⁷ ПСРЛ, т. 2: *Ипатьевская и Густинская летописи*, Санкт-Петербург 1843, с. 327.

Leszko Biały zdecydował się na wojenną wyprawę na Halicz. Po drodze, jak donosi „Wielka kronika”, polskiego księcia spotkali „pierwsi ludzie” Galicji i oświadczyli, że chcą mieć władzę Leszka, zobowiązując się płacić mu podatki¹¹⁸. Dalsze wiersze przekonują nas jednak o tym, że obiecywane posłuszeństwo nie było szczere. W rzeczywistości bojarzy chcieli oprzeć się Leszkowi. Jednak jego zwycięstwo wojskowe pod Haliczem zmusiło ich do poddania się nowemu księciu.

Ze strony bojarów od razu pojawiły się prośby, obietnice wielkich pieniędzy i klejnotów, aby Leszko Biały nie nominował na halicki tron książęcy Romana Mściśławowicza. Ten jednak nie posłuchał bojarów i postąpił wbrew ich woli. Jak tylko wołyński książę otrzymał dzięki Polakom władzę nad Haliczem, natychmiast zaczął okrutnie prześladować opozycyjnych bojarów¹¹⁹.

We „Wielkiej kronice” możemy znaleźć informację o drugim panowaniu księcia Romana w Haliczu. Niektórzy historycy, w szczególności B. Włodarski, skłonni byli uznać Romana Mściśławowicza zobowiązanym przed małopolskim księciem¹²⁰. Należy jednak pamiętać o tym, że opowieść zawarta w „Wielkiej Kronice” jest ujęciem subiektywnym, co zostaje potwierdzone już na początku utworu, gdzie sam kronikarz daje czytelnikowi do zrozumienia, że jego celem jest ukazanie sławy małopolskiego księcia – Leszka Białego¹²¹.

Należy pamiętać, że jeszcze w 1195 roku Roman Mściśławowicz udzielił pomocy wojskowej synom Kazimierza II Sprawiedliwego – Leszkowi i Konradowi, w ich walce przeciwko Mieszkowi III Staremu. To właśnie dzięki pomocy wołyńskiego księcia w bitwie nad rzeką Mozgawą, Mieszko III udało się zatrzymać po drodze do Krakowa i zmusić do powrotu w połowie drogi. W konsekwencji, synowie Kazimierza uniknęli pogromu, jakiego dokonał ich wujek. Dlatego też książę Roman miał pełne, moralne prawo do uzyskania wsparcia militarnego od Leszka Białego za okazaną przez siebie pomoc. Ponadto, Leszek Biały w 1198 roku został sandomier-

¹¹⁸ «Великая хроника» о Польше, Руси и их соседях XI–XIII вв., Москва 1987, с. 136.

¹¹⁹ «Великая хроника» о Польше, Руси и их соседях XI–XIII вв., Москва 1987, с. 137.

¹²⁰ B. Włodarski, *Polska i Ruś: 1194–1340*, Warszawa 1966, s. 20.

¹²¹ «Великая хроника» о Польше, Руси и их соседях XI–XIII вв., Москва 1987, с. 134.

skim księciem, a jego brat Konrad – mazowieckim. Status obydwóch władców był niepewny, natomiast przyłączenie Galicji do Polski w ówczesnym czasie było niemożliwe.

Powyższe fakty świadczą o tym, że Roman Mściśławowicz po opanowaniu Halicza nie otrzymał pomocy ze strony ruskich książąt. Szukał on zatem pomocy u Polaków, gdyż w Haliczu istniała grupa bojarów nieprzychylnie do niego nastawiona, którą chciał wystraszyć swoją potęgą i siłą. Jednakże stwierdzenie, że wołyński książę nie miał zwolenników w Galicji byłoby nieprawdziwe. Bez ich wsparcia byłoby trudno zająć halicki tron książęcy. Roman Mściśławowicz dobrze pamiętał błędy, jakie popełnił podczas pierwszego opanowania Halicza w roku 1188 i starał się nie powtórzyć ich ponownie. Zdaniem W. Tatyszczeva¹²² i W. Paszuty¹²³, pomoc wojskową wołyńskiemu księciu rzeczywiście przekazała regentka Kazimierzowiczów, ich matka – księżna Helena Rościszławowna. Zajmując Halicz, książę Roman zjednoczył pod swoim panowaniem dwa księstwa – Halicz i Wołyń, tworząc księstwo halicko-wołyńskie.

Tak więc, polski czynnik bezpośrednio wpłynął na formowanie światopoglądu młodego Romana Mściśławowicza, ustanowienie go jako działacza politycznego i wojskowego. Wpływ polski jest bezwarunkowy na zdarzenia w Brześciu w latach siedemdziesiątych XII wieku, w tym przejście na brzeskiej parafii pod władzę księcia Romana. Natomiast dane W. Kadłubka i „Wielkiej kroniki” mówiące o wyprawie wojskowej Kazimierza II do Brześcia na początku lat osiemdziesiątych XII wieku, faktycznie były inspirowane przez późniejsze wydarzenia w Haliczu w latach 1188–1189.

Nie można zaprzeczyć wpływu Polski na takie wydarzenia jak: powrót włodzimierskiego tronu książęcego do księcia Romana, restauracja księcia Włodzimierza Jarosławowicza na tronie halickim w 1189 roku, przystąpienie drohiczyńskiej gminy do Romanowych posiadłości na początku lat dziewięćdziesiątych XII wieku, drugie i ostateczne zablokowanie Romana Mściśławowicza w Haliczu w roku 1199. W sprawie ostatniego faktu, należy zauważyć, że zależność Romana Mściśławowicza od małopolskich książąt nie była możliwa. Naszym zdaniem, książę Roman

¹²² В.Н. Татищев, *История Российская: в 7 т., т. 3*, Москва- Ленинград 1964, с. 165.

¹²³ В.Т. Пашуто, *Внешняя политика Древней Руси*, Москва 1968, с. 164.

był samowystarczalnym władcą. To przyczyniło się do zatwierdzenia jego autorytetu nie tylko w Rusi, ale i poza jej granicami. Potwierdzeniem tego, że wołyński książę grał ważną rolę w rusko-polskich stosunkach z drugiej połowy XII wieku, jest jego udział w przywróceniu Kazimierza II na tron krakowski w roku 1191, a także w bitwie przełomowej nad rzeką Mozgawą w roku 1195.